

PRIMERJAVA PROFILA BRALNIH ZMOŽNOSTI PREKMURSKIH UČENCEV IZ ENO- IN DVOJEZIČNE OSNOVNE ŠOLE NA ZAČETKU DRUGEGA VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNEGA OBDOBJA

Reading Abilities Profile of Pupils from Prekmurje's Monolingual and Bilingual Primary Schools during Early Second Educational Cycle

IZVLEČEK

Na narodnostno mešanem območju v delu Prekmurja je poleg slovenščine uradni jezik tudi madžarščina. Na tem območju obiskujejo otroci slovenske in madžarske narodnosti dvojezične osnovne šole, kjer se oboji učijo oba jezika: tako slovenskega kot madžarskega. V preostalih predelih Prekmurja pa obiskujejo otroci enojezične osnovne šole. V prispevku prikazujem ugotovljene rezultate raziskave bralnih zmožnosti enojezičnih učencev v primerjavi z dvojezičnimi (v slednji tudi med učenci, ki so glede na prvi/materni jezik Slovenci ali Madžari) na začetku drugega vzgojno-izobraževalnega obdobja ter morebitne razlike med bralnimi zmožnostmi enojezičnih in dvojezičnih učencev.

Ključne besede: opismenjevanje eno- in dvojezičnih učencev, bralne zmožnosti, enojezične in dvojezične osnovne šole, drugo vzgojno-izobraževalno obdobje

ABSTRACT

In the ethnically diverse Prekmurje region, both Slovenian and Hungarian are the official languages. Here, children of Slovenian and Hungarian ethnicity attend bilingual primary schools where they learn the two languages. In other parts of Prekmurje, children go to monolingual primary schools. This paper presents the results of a survey examining the reading abilities of monolingual pupils compared to bilingual pupils (including those whose first/mother language is either Slovenian or Hungarian) at the beginning of the second educational cycle. It also explores some possible differences between the reading abilities of monolingual and bilingual pupils.

Keywords: literacy of monolingual and bilingual pupils, reading ability, monolingual and bilingual primary schools, second educational cycle

UVOD

Na narodno mešanem območju v delu Prekmurja je poleg slovenskega jezika uradni jezik tudi madžarščina. Tukaj učenci, katerih prvi oz. materni jezik je slovenščina ali madžarščina, obiskujejo dvojezično osnovno šolo, kjer se oboji učijo oba jezika (Bešter Turk, Križaj Ortar, Končina, Bavdek, Poznanovič, Ambrož idr., 2004). Tudi sama sem obiskovala dvojezično osnovno šolo v Lendavi in tako kot številne raziskovalce je tudi mene zanimalo, ali je dvojezičnost prednost ali pomanjkljivost in ali dosega na področju opismenjevanja posamezniki iz dvojezičnih šol enake rezultate kot enojezični vrstniki.

TEORETIČNA IZHODIŠČA

»Dvojezično šolstvo je šolstvo na narodnostno mešanem območju, kjer vzgojno-izobraževalno delo poteka dvojezič-

no« (Enciklopedija Slovenije, 1988: 408). Narodno mešano območje Prekmurja obsega pet dvojezičnih osnovnih šol, ki se nahajajo v Genterovcih, Prosenjakovcih, Dobrovniku ter v Lendavi, kjer poleg dveh osnovnih šol deluje tudi ena dvojezična srednja šola, ki ponuja več različnih izobraževalnih programov.

Na narodnostno mešanem območju v delu Prekmurja poteka pouk na dvojezični osnovni šoli pri vseh nejezikovnih predmetih dvojezično, v slovenščini in madžarščini. **V prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju** poteka pouk slovenščine na dveh ravneh – slovenščina kot prvi jezik in slovenščina kot drugi jezik. **V drugem vzgojno-izobraževalnem obdobju** pa preidejo učenci od slovenščine kot drugega jezika k slovenščini kot prvemu jeziku in s tem na enoten učni načrt za slovenščino kot prvi jezik. Šola mora zato učencem 4. razreda ponuditi možnost obiskovanja dodatnega pouka slovenščine v obsegu do dveh

ur tedensko. Šola je prav tako dolžna učencem 4. razreda pri slovenščini omogočiti postopen prehod iz dveh učnih načrtov na enoten učni načrt za slovenščino. Da bi bil ta prehod čim lažji, morajo učitelji v prvem in drugem ocenjevalnem obdobju nameniti posebno pozornost odpravi morebitnih primanjkljajev v pisnem in ustnem izražanju učencev. V drugem ocenjevalnem obdobju 4. razreda ter v 5., 6. in 7. razredu poteka pri pouku slovenščine kot prvega jezika fleksibilna diferenciacija. V 8. in 9. razredu pa tako kot v enojezičnih šolah poteka pouk slovenščine kot prvega jezika po modelu zunanje diferenciacije in z enakimi kriteriji delitve na manjše učne skupine (Izvedbena navodila, 2016). Pouk madžarščine (za razliko od slovenščine) poteka na dveh ravneh – madžarščina kot prvi jezik in madžarščina kot drugi jezik v vseh treh vzgojno-izobraževalnih obdobjih (prav tam).

V prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju obstajata za pouk slovenščine v eno- in dvojezični osnovni šoli različna učna načrta, in sicer učni načrt za slovenščino (na enojezičnih in dvojezičnih osnovnih šolah za učence s slovenščino kot prvim jezikom) ter učni načrt za slovenščino kot drugi jezik (na dvojezičnih šolah za tiste učence, katerih prvi jezik je madžarščina). V drugem in tretjem vzgojno-izobraževalnem obdobju pa poteka pouk slovenskega jezika v dvojezičnih šolah po enotnem učnem načrtu za slovenščino kot prvi jezik (Izvedbena navodila, 2016). Različen pa je tudi obseg ur na eno- in dvojezični osnovni šoli pri slovenščini kot prvem jeziku. Učenci imajo v enojezičnih osnovnih šolah do 4. razreda 70 ur pouka slovenščine več kot učenci pri slovenščini kot prvem jeziku v dvojezičnih osnovnih šolah v Prekmurju. Do razlik v obsegu med eno- in dvojezičnimi šolami pride v 2. in 3. razredu, saj imajo na enojezičnih šolah v 2. in 3. razredu 35 ur več slovenščine, kot jih imajo učenci na dvojezičnih osnovnih šolah (Učni načrt za slovenščino, 2018).

Načrtnega procesa opismenjevanja so učenci deležni že takoj ob vstopu v šolo, kjer je ena osrednjih učnih dejavnosti v tem obdobju razvoj temeljnih bralnih spretnosti in zmožnosti – tj. usvajanje in avtomatizacija tehnike branja ter razvoj bralnega razumevanja (Pečjak, Magajna in Podlesek, 2012). Branje ima v času šolanja torej pomembno vlogo, zato je poznavanje poteka učenja branja in zavedanje o tem, da bralni razvoj poteka po stopnjah v povezavi s kognitivnim razvojem, zelo pomembno, saj pomaga učitelju podpirati in upoštevati učence ter njihove okoliščine. Učitelj, ki torej pozna stopnje bralnega razvoja ter bralne zmožnosti učencev, veliko bolje razume težave učencev; znanje o stopnjah bralnega razumevanja pa mu omogoča organiziranje zanimivega pouka branja ob nudenju raznolikih možnosti pozitivnih doživetij ob branju (Grosman, 2007). Raziskave kažejo, da zaostanki v avtomatizaciji in tehniki branja, nastali v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju, pozneje ne izzvenijo in ti učenci med izobraževanjem nikoli ne dohitijo vrstnikov (Magajna, Gradišar, Mesarič, Pečjak in Pust, 1999, v Pečjak idr., 2012). To je tudi eden izmed razlogov, zakaj je spremljanje razvoja bralnih zmožnosti učencev v prvih treh letih šolanja ena glavnih dejavnosti tako učiteljev kot tudi svetovalnih delavcev (Pečjak idr., 2012).

Poleg poznavanja stopenj bralnega razvoja mora učitelj pri poučevanju upoštevati tudi vrsto za branje pomembnih notranjih in zunanjih dejavnikov, med katere spada tudi dvojezičnost. Pri preučevanju razlik med eno- in dvojezičnimi učenci se nam na področju branja in šolske uspešnosti odpirajo številna **vprašanja, npr. o tem, kako dvojezičnost vpliva na otrokov kognitivni razvoj, ali je biti dvojezičen prednost ali pomanjkljivost itn.** Med strokovnjaki se pojavljajo različna stališča glede vpliva dvojezičnosti na kognitivne procese. Cummins (1984) zagovarja »teorijo praga«, ki predpostavlja, da na kontinuumu dvojezičnosti obstajata dva praga oz. dve prelomnici, ki ločujeta negativni, nevtralni in pozitivni vpliv dvojezičnosti na kognitivne procese pri otroku. Pod prvim pragom se nahajajo posamezniki, ki slabo oz. v manjši meri obvladajo oba jezika (tako prvega kot drugega). Ker v tem primeru dvojezični posamezniki nimajo na razpolago dovolj dobrega »orodja« za uspešno izvajanje kognitivnih procesov v nobenem od jezikov, govorimo o negativnih učinkih dvojezičnosti na kognitivni razvoj. Med prvim in drugim pragom so posamezniki, ki imajo v enem od jezikov primerno razvite jezikovne veščine, v drugem jeziku pa še ne. Kognitivni procesi potekajo pri slednjih podobno kot pri enojezičnih vrstnikih in v tem primeru ne moremo govoriti niti o pozitivnih niti negativnih učinkih dvojezičnosti; ta vpliv je opisan kot nevtralen. Nad drugim pragom pa se nahajajo posamezniki, ki so svoji starosti primerno usvojili uravnoteženo dvojezičnost in se lahko v obvladanju obeh jezikov enačijo s svojimi enojezičnimi vrstniki. V tem primeru govorimo o pozitivnih učinkih dvojezičnosti na kognitivne procese (prav tam). Cumminsovo teorijo podpira tudi Nečak Lük (1995), ki pravi, da je vpliv dvojezičnosti na kognitivni razvoj odvisen od ravni sporazumevalne zmožnosti dvojezičnega otroka v obeh jezikih. Otrok, ki se šola v jeziku, ki ga ne obvlada dovolj dobro, je izpostavljen tveganju za šolski neuspeh (Knaflič, 2010). Dvojezični otroci lahko po mnenju Gidneyja (2005) zaradi različnih razlogov narave jezika, kot so različen glasovni sistem, različen sistem črkovanja, različen sistem pisanja in različno poimenovanje, naletijo na težave v procesu opismenjevanja.

OPREDELITEV RAZISKOVALNEGA PROBLEMA

Na področju dvojezičnosti, predvsem v povezavi med dvojezičnostjo in inteligentnostjo, so bile narejene že številne raziskave, ki kažejo, da imajo lahko osebe z uravnoteženo dvojezičnostjo bolj fleksibilno mišljenje in nekatere kognitivne prednosti (Bernjak, 2004). V tuji literaturi najdemo številne raziskave o zgodnjem bilingvizmu in njegovih prednostih (Carlson in Meltzoff, 2008; Kovács in Mehler, 2009; Byers-Heinlein in Lew-Williams, 2013), o vplivu dvojezičnosti na razvoj ustvarjalnosti (Simonton, 2008; Kharkhurin, 2010a; Leikin, 2013) ter o spoznavni in jezikovni prednosti bilingvizma (Bialystok, 2011; Marian in Shook, 2012; Lauchlan, 2014). Tudi v domačem prostoru zasledimo raziskave na temo dvojezičnosti. Magajna (1994) je preučevala vlogo kognitivnih in fonoloških sposobnosti v razvoju branja pri enojezičnih in dvojezičnih otrocih na narodno mešanem območju Slovenske Istre; Nečak Lük (2009) je preučevala sporazumevalno zmožnost v etnično mešanih okoljih; Bernjak (2004) pa primanjkljaje dvojezičnih govorcev na etnično mešanem območju Madžarske ob slovensko-madžarski meji, kjer živijo prebi-

valci z madžarščino ali slovenščino kot materinščino; Vučeta (2016) pa je preverjala vpliv dobre poučevalne prakse in treninga bralne tekočnosti na spodbujanje tekočnosti branja pri enojezičnih in dvojezičnih italijansko govorečih tretješolcih. Ugotovila je, da je trening bralne tekočnosti učinkovit pri šibkih bralcih, še posebej pri dvojezičnih učencih z bralnimi težavami.

Manj pa so bile raziskane bralne zmožnosti enojezičnih učencev v primerjavi z dvojezičnimi na narodno mešanem območju Prekmurja. **Primerjava ter določitev profila bralnih zmožnosti eno- in dvojezičnih učencev na začetku 4. razreda je smiselna, ker se učenci v drugem vzgojno-izobraževalnem obdobju pri slovenščini (za razliko od madžarščine, ki poteka na dveh ravneh (madžarščina kot prvi in madžarščina kot drugi jezik) v vseh treh vzgojno-izobraževalnih obdobjih) združijo v eno skupino (slovenščino kot prvi jezik)** (Izved-

bena navodila, 2016). Zato je pomembno, da učitelji poznajo izhodiščno bralno kompetentnost učencev 4. razreda in namenijo posebno pozornost razvoju bralne zmožnosti učencev. Različen pa je tudi obseg ur na eno- in dvojezični osnovni šoli pri slovenščini kot prvem jeziku. Učenci imajo v enojezičnih osnovnih šolah do 5. razreda 70 ur slovenščine več kot učenci pri slovenščini kot prvem jeziku v dvojezičnih osnovnih šolah na narodno mešanem območju Prekmurja (Učni načrt za slovenščino, 2018).

CILJI RAZISKAVE

Osrednji cilj raziskave je bil preučiti, ali se prekmurski učenci, ki obiskujejo eno- ali dvojezično osnovno šolo, razlikujejo v bralni zmožnosti na začetku drugega vzgojno-izobraževalnega obdobja in kako se ta razlika kaže. Zanimale so nas tudi razlike v stopnji razvitosti bralnih zmožnosti med učenci s slovenščino kot prvim jezikom,

► PREGLEDNICA 1: Opisna statistika posameznih spremenljivk glede na šolo, ki jo učenec obiskuje

Sklopi nalog	Spremenljivka	Osnovna šola, ki jo otrok obiskuje							
		enojezična				dvojezična			
		N	M	SD	Me	N	M	SD	Me
Tiho branje	TB_hitrost *	23	146,91	42,86	140	23	129,70	49,82	119
Kakovost glasnega branja	GB_hitrost*	23	107,74	25,42	115	23	88,52	24,07	93
	GB_ritem**	23	1,96	0,21	2	23	1,78	0,42	2
	GB_št_napak*	23	3,91	4,11	3	23	6,26	4,46	5
	GB_pomoč**	23	0,13	0,46	0	23	0,96	1,66	0
	GB_natančnost**	23	365,96	4,17	367	23	362,78	5,63	364
	GB_izraznost**	23	2,83	0,39	3	23	2,30	0,76	2
Fonološko zavedanje	FZ_sl_analiza**	23	3,87	0,34	4	23	3,87	0,34	4
	FZ_sl_sinteza**	23	4,30	0,82	4	23	4,43	0,84	5
	FZ_odstr_glasov**	23	4,87	1,77	6	23	5,04	1,30	5
	FZ_odstr_zlogov**	23	5,22	1,28	5	23	4,96	1,49	6
	FZ_seštevek**	23	18,26	3,39	19	23	18,30	2,77	19
Razumevanje prebranega	OSBZ_razum**	23	7,22	1,51	7	23	7,26	1,39	7
	BT_hitrost_razum_št_vseh*	23	17,96	4,72	18	23	18,17	4,83	18
	BT_hitrost_razum_št_pravilnih*	23	15,96	5,48	16	23	15,52	5,60	15
	BT_stopnja_razum_št_vseh*	23	15,13	3,36	15	23	14,04	4,62	14
	BT_stopnja_razum_št_pravilnih*	23	10,61	4,32	11	23	9,57	4,48	9
Motivacija za branje	Mot_interes**	23	12,35	3,54	13	23	11,04	3,21	11
	Mot_primerjava**	23	4,22	1,35	4	23	3,22	1,76	4
	Mot_tezavnost*	23	5,83	3,77	5	23	7,43	3,50	7
	Mot_branje*	23	4,61	2,19	4	23	2,48	2,11	2

N ... numerus

Min ... minimum

Max ... maksimum

M ... aritmetična sredina

SD ... standardni odklon

ME ... mediana

* Vrednosti spremenljivke se porazdeljujejo normalno – za ugotavljanje statistično pomembnih razlik med skupinama smo v nadaljevanju uporabili t-test za dva neodvisna vzorca.

** Vrednosti spremenljivke se ne porazdeljujejo normalno – za ugotavljanje statistično pomembnih razlik med skupinama smo v nadaljevanju uporabili Mann-Whitneyjev U-test za dva neodvisna vzorca.

ki obiskujejo enojezično ali dvojezično osnovno šolo. V dvojezični osnovni šoli pa smo nadalje preučili razlike med učenci glede na njihov prvi/materni jezik.

VZOREC

Način vzorčenja je bil priložnostni. V raziskavo je bilo vključenih 46 učencev 4. razreda iz ene enojezične in ene

dvojezične osnovne šole v Prekmurju, starih od 9 let in dveh mesecev do 9 let in enajst mesecev. Podvzorec 1 je tvorilo 23 učencev iz enojezične osnovne šole, in sicer 12 fantov in 11 deklet, katerih prvi jezik je slovenski, podvzorec 2 pa je tvorilo 23 učencev iz dvojezične osnovne šole, kjer je sodelovalo 12 deklet in 11 fantov. Učenci iz dvojezične osnovne šole so se razlikovali tudi po svojem prvem jeziku – petnajstim je prvi jezik slovenski, osmim pa madžarski.

- PREGLEDNICA 2: Testiranje homogenosti varianc in t-test za spremenljivke apliciranih preizkušenj, ki se porazdeljujejo normalno glede na šolo, ki jo obiskujejo učenci

Sklop nalog	Spremenljivka		Levenov test		t-test		
			homogenosti variance				
			F	p	t	df	p (2-tailed)
Tiho branje	TB_hitrost	Privzeti enaki varianci	0,284	0,597	1,256	44	0,216
		Privzeti različni varianci			1,256	43,040	0,216
Kakovost glasnega branja	GB_hitrost	Privzeti enaki varianci	0,010	0,921	2,633	44	0,012
		Privzeti različni varianci			2,633	43,869	0,012
	GB_št_napak	Privzeti enaki varianci	2,178	0,147	-1,855	44	0,070
		Privzeti različni varianci			-1,855	43,705	0,070
Motivacija za branje	Mot_interes	Privzeti enaki varianci	0,755	0,390	1,309	44	0,197
		Privzeti različni varianci			1,309	43,597	0,197
	Mot_težavnost	Privzeti enaki varianci	0,224	0,638	-1,499	44	0,141
		Privzeti različni varianci			-1,499	43,755	0,141
	Mot_branje	Privzeti enaki varianci	0,085	0,772	3,362	44	0,002
		Privzeti različni varianci			3,362	43,936	0,002
Razumevanje prebranega	BT_hitrost_razum_št_vseh	Privzeti enaki varianci	0,032	0,860	-0,154	44	0,878
		Privzeti različni varianci			-0,154	43,978	0,878
	BT_hitrost_razum_št_pravilnih	Privzeti enaki varianci	0,025	0,876	0,266	44	0,791
		Privzeti različni varianci			0,266	43,980	0,791
	BT_stopnja_razum_št_vseh	Privzeti enaki varianci	5,015	0,030	0,913	44	0,366
		Privzeti različni varianci			0,913	40,208	0,367
	BT_stopnja_razum_št_pravilnih	Privzeti enaki varianci	0,272	0,605	0,804	44	0,426
		Privzeti različni varianci			0,804	43,945	0,426

- PREGLEDNICA 3: Rezultati Mann-Whitneyjevega U-testa glede na šolo, ki jo obiskujejo učenci

Sklopi nalog	Spremenljivka	Mann-Whitneyjev U-test	Asymp. p (2-tailed)
Kakovost glasnega branja	GB_pomoč	182,000	0,015
	GB_ritem	218,500	0,083
	GB_izraznost	164,500	0,009
	GB_natančnost	171,000	0,039
Fonološko zavedanje	FZ_sl_analiza	264,500	1,000
	FZ_sl_sinteza	234,500	0,462
	FZ_odstr_glasov	257,500	0,867
	FZ_odstr_zlogov	252,500	0,774
	FZ_seštevek	251,000	0,763
Razumevanje prebranega	OSBZ_razum	263,000	0,973
Motivacija za branje	Mot_primerjava	183,000	0,065

MERSKI INSTRUMENTI

Za ugotavljanje profila bralnih zmožnosti smo uporabili dve standardizirani diagnostični preizkušnji, in sicer ocenjevalno shemo bralnih zmožnosti učencev ob koncu 3. razreda ter bralni test, s katerima si lahko učitelji pomagajo pri načrtovanju dela v slovenskem jeziku in za preverjanje, ali so dosegli bralne cilje ob koncu prvega vzgojno-izobraževalnega obdobja (Pečjak idr. 2012). Bralne zmožnosti, ki smo jih merili pri učencih, so bile **sposobnosti fonološkega zavedanja, hitrost tihega branja, kakovost glasnega branja, razumevanje prebranega in motivacija za branje**.

POSTOPKI OBDELAVE PODATKOV

Za analiziranje podatkov smo uporabili statistični paket za analizo podatkov SPSS 20.0 in Microsoft Office – Excel, s katerim smo podatke prikazali tabelarično. Pri statistični

obdelavi smo za prikaz povprečnih dosežkov in standardnega odklona uporabili metode deskriptivne statistike. Za ugotavljanje razlik smo uporabili t-test in Mann-Whitneyjev U-test za neodvisne vzorce.

REZULTATI RAZISKAVE IN INTERPRETACIJA

V naši raziskavi smo najprej primerjali razlike v stopnji razvisti bralnih zmožnosti med prekmurskimi učenci, ki obiskujejo enojezično in dvojezično osnovno šolo (Preglednica 1).

Statistično pomembnost razlike med skupinama učencev, ki obiskujejo enojezično in dvojezično osnovno šolo, smo testirali s t-testom za neodvisna vzorca pri spremenljivkah, pri katerih se rezultati normalno porazdeljujejo.

Pri spremenljivkah, kjer porazdelitev rezultatov pomembno odstopa od normalne porazdelitve, smo razlike

► PREGLEDNICA 4: Opisna statistika posameznih spremenljivk za skupino učencev, katerih prvi jezik je slovenščina in obiskujejo enojezično OŠ, in skupino učencev, katerih prvi jezik je slovenščina in obiskujejo dvojezično OŠ

Sklopi nalog	Spremenljivka	Osnovna šola, ki jo otrok obiskuje							
		enojezična				dvojezična			
		N	M	SD	Me	N	M	SD	Me
Tiho branje	TB_hitrost*	23	146,91	42,86	140	15	148,13	50,11	136
Kakovost glasnega branja	GB_hitrost*	23	107,74	25,42	115	15	99,67	20,03	102
	GB_ritem**	23	1,96	0,21	2	15	1,93	0,26	2
	GB_št_napak*	23	3,91	4,11	3	15	5,20	4,18	5
	GB_pomoč**	23	0,13	0,46	0	15	0,67	1,35	0
	GB_natančnost**	23	365,96	4,17	367	15	364,13	5,01	365
	GB_izraznost**	23	2,83	0,39	3	15	2,47	0,74	3
Fonološko zavedanje	FZ_sl_analiza**	23	3,87	0,34	4	15	3,93	0,26	4
	FZ_sl_sinteza**	23	4,30	0,82	4	15	4,33	0,90	5
	FZ_odstr_glasov**	23	4,87	1,77	6	15	5,20	1,01	5
	FZ_odstr_zlogov**	23	5,22	1,28	5	15	5,13	1,60	6
	FZ_seštevek**	23	18,26	3,39	19	15	18,60	2,90	20
Razumevanje prebranega	OSBZ_razum**	23	7,80	1,21	8	15	7,22	1,51	7
	BT_hitrost_razum_št_vseh*	23	20,13	4,36	22	15	17,96	4,72	18
	BT_hitrost_razum_št_pravilnih*	23	17,60	5,17	17	15	15,96	5,48	16
	BT_stopnja_razum_št_vseh*	23	15,93	4,17	16	15	15,13	3,36	15
	BT_stopnja_razum_št_pravilnih*	23	11,13	4,64	11	15	10,61	4,32	11
Motivacija za branje	Mot_interes**	23	12,35	3,54	13	15	11,80	3,34	11
	Mot_primerjava**	23	4,22	1,35	4	15	3,47	1,46	4
	Mot_tezavnost*	23	5,83	3,77	5	15	6,67	3,27	6
	Mot_branje*	23	4,61	2,19	4	15	2,33	1,88	2

N ... numerus

Min ... minimum

Max ... maksimum

M ... aritmetična sredina

SD ... standardni odklon

ME ... mediana

* Vrednosti spremenljivke se porazdeljujejo normalno – za ugotavljanje statistično pomembnih razlik med skupinama smo v nadaljevanju uporabili t-test za dva neodvisna vzorca.

** Vrednosti spremenljivke se ne porazdeljujejo normalno – za ugotavljanje statistično pomembnih razlik med skupinama smo v nadaljevanju uporabili Mann-Whitneyjev U-test za dva neodvisna vzorca.

med skupinama učencev, ki obiskujejo enojezično in dvojezično osnovno šolo, testirali z Mann-Whitneyjevim U-testom.

Ugotovili smo statistično pomembne razlike v prid učen-
cem iz enojezične osnovne šole na petih raziskovanih
področjih (v štirih vidikih kakovosti glasnega branja ter pri
motivacijskem dejavniku kompetentnost za glasno branje).
Razloge za boljše rezultate učencev iz enojezične osnovne
šole pojasnujemo z različnim obsegom ur na eno- in dvoje-
zični osnovni šoli pri slovenščini kot prvem jeziku, in sicer
imajo učenci do 4. razreda v enojezičnih osnovnih šolah
70 ur slovenščine več kot učenci pri slovenščini kot prvem
jeziku v dvojezičnih osnovnih šolah v Prekmurju (Učni
načrt za slovenščino, 2018). Učenci iz dvojezične osnovne
šole imajo za dosego ciljev in potrebnih standardov znanj
na razpolago manj ur slovenščine kot učenci iz enojezične
osnovne šole. Slabše povprečne rezultate učencev iz dvoje-
zične osnovne šole lahko pojasnimo tudi s tem, da skupino
učencev iz dvojezične osnovne šole tvorijo poleg učencev
s slovenščino kot prvim jezikom tudi učenci, katerih prvi
jezik je madžarščina. Zanje je slovenščina drugi jezik ali

jezik okolja in so zato za branje manj motivirani. Bralna
motivacija pa je eden ključnih dejavnikov bralne učinko-
vitosti in vpliva na angažiranost za branje ter posledično
na razvoj tehnike branja in bralno razumevanje (Eccles
idr., 1998). Slabše povprečne rezultate učencev iz dvoje-
zične osnovne šole lahko pojasnimo tudi s tem, da učenci,
katerih prvi jezik je madžarščina, do 3. razreda delajo po
učnem načrtu za slovenščino kot drugi jezik (Izvedbena
navodila, 2016). Diagnostični preizkušnji, s katerima smo
ocenjevali njihove bralne zmožnosti, sta zanje pretežki,
saj sta sestavljeni v njihovem nedominantnem oz. drugem
jeziku – slovenščini.

Nadalje nas je zanimalo, ali prihaja do razlik v stopnji
razvitosti bralnih zmožnosti med učenci s slovenščino
kot prvim jezikom, ki obiskujejo enojezično ali dvojezično
osnovno šolo, in kakšne so te razlike (Preglednica 4).

Statistično pomembnost razlik med skupinama učencev s
slovenščino kot prvim jezikom, ki obiskujejo enojezično ali
dvojezično osnovno šolo, smo testirali s t-testom za neod-
visna vzorca.

► PREGLEDNICA 5: Testiranje homogenosti varianc in t-test za spremenljivke apliciranih preizkušenj, ki se porazdeljujejo normalno, pri skupi-
ni učencev, katerih prvi jezik je slovenščina na enojezični OŠ, in skupini učencev, katerih prvi jezik je slovenščina na dvojezični OŠ

Sklop nalog	Spremenljivka		Levenov test		t-test		
			homogenosti variance				
			F	p	t	df	P (2-tailed)
Tiho branje	TB_hitrost	Privzeti enaki varianci	0,382	0,540	-0,080	36	0,936
		Privzeti različni varianci			-0,078	26,682	0,939
Kakovost glasnega branja	GB_hitrost	Privzeti enaki varianci	1,102	0,301	1,036	36	0,307
		Privzeti različni varianci			1,090	34,574	0,283
	GB_št_napak	Privzeti enaki varianci	0,984	0,328	-0,937	36	0,355
		Privzeti različni varianci			-0,934	29,721	0,358
Motivacija za branje	Mot_interes	Privzeti enaki varianci	0,252	0,618	0,477	36	0,636
		Privzeti različni varianci			0,483	31,294	0,633
	Mot_težavnost	Privzeti enaki varianci	0,311	0,580	-0,707	36	0,484
		Privzeti različni varianci			-0,729	33,049	0,471
	Mot_branje	Privzeti enaki varianci	0,915	0,345	3,306	36	0,002
		Privzeti različni varianci			3,417	33,222	0,002
Razumevanje prebranega	BT_hitrost_ razum_št_vseh	Privzeti enaki varianci	0,074	0,787	-1,431	36	0,161
		Privzeti različni varianci			-1,456	31,802	0,155
	BT_hitrost_razum_ št_pravilnih	Privzeti enaki varianci	0,004	0,948	-0,924	36	0,362
		Privzeti različni varianci			-0,936	31,351	0,357
	BT_stopnja_ razum_št_vseh	Privzeti enaki varianci	1,082	0,305	-0,655	36	0,517
		Privzeti različni varianci			-0,625	25,491	0,537
	BT_stopnja_razum_ št_pravilnih	Privzeti enaki varianci	0,331	0,568	-0,355	36	0,725
		Privzeti različni varianci			-0,350	28,518	0,729

► PREGLEDNICA 6: Rezultati Mann-Whitneyjevega U-testa za skupino učencev, katerih prvi jezik je slovenščina in obiskujejo enojezično OŠ, in skupino učencev, katerih prvi jezik je slovenščina in obiskujejo dvojezično OŠ

Sklopi nalog	Spremenljivka	Mann-Whitneyjev U-test	Asymp. p (2-tailed)
Kakovost glasnega branja	GB_ritem	168,500	0,906
	GB_pomoč	130,000	0,060
	GB_natančnost	134,500	0,253
	GB_izraznost	129,500	0,095
Fonološko zavedanje	FZ_sl_analiza	161,500	0,537
	FZ_sl_sinteza	165,000	0,805
	FZ_odstr_glasov	170,500	0,948
	FZ_odstr_zlogov	152,500	0,504
	FZ_seštevek	168,000	0,891
Razumevanje prebranega	OSBZ_razum	129,000	0,179
Motivacija za branje	Mot_primerjava	128,000	0,167

► PREGLEDNICA 7: Opisna statistika posameznih spremenljivk glede na prvi jezik učenca na dvojezični OŠ

Sklopi nalog	Spremenljivka	Prvi jezik otroka							
		slovenščina				madžarščina			
		N	M	SD	Me	N	M	SD	Me
Tiho branje	TB_hitrost*	15	148,13	50,11	136	8	95,13	26,16	96
Kakovost glasnega branja	GB_hitrost*	15	99,67	20,03	102	8	67,63	15,88	63
	GB_ritem**	15	1,93	0,26	2	8	1,50	0,53	2
	GB_št_napak*	15	5,20	4,18	5	8	8,25	4,56	9
	GB_pomoč**	15	0,67	1,35	0	8	1,50	2,14	1
	GB_natančnost**	15	364,13	5,01	365	8	360,25	6,18	361
	GB_izraznost**	15	2,47	0,74	3	8	2,00	0,76	2
Fonološko zavedanje	FZ_sl_analiza**	15	3,93	0,26	4	8	3,75	0,46	4
	FZ_sl_sinteza**	15	4,62	0,74	5	8	4,33	0,90	5
	FZ_odstr_glasov**	15	5,20	1,01	5	8	4,75	1,75	6
	FZ_odstr_zlogov**	15	5,13	1,60	6	8	4,63	1,30	5
	FZ_seštevek**	15	18,88	2,90	20	8	17,46	2,60	18
Razumevanje prebranega	OSBZ_razum**	15	7,80	1,21	8	8	6,25	1,16	7
	BT_hitrost_razum_št_vseh*	15	20,13	4,36	22	8	14,50	3,42	15
	BT_hitrost_razum_št_pravilnih*	15	17,60	5,17	17	8	11,63	4,31	12
	BT_stopnja_razum_št_vseh*	15	15,93	4,17	16	8	10,50	3,21	11
	BT_stopnja_razum_št_pravilnih*	15	11,13	4,64	11	8	6,63	2,20	7
Motivacija za branje	Mot_interes**	15	11,80	3,34	11	8	9,63	2,56	10
	Mot_primerjava**	15	3,47	1,46	4	8	2,75	2,25	3
	Mot_težavnost*	15	6,67	3,27	6	8	8,88	3,68	8
	Mot_branje*	15	2,75	2,60	3	8	2,33	1,88	2

N ... numerus Min ... minimum Max ... maksimum
M ... aritmetična sredina SD ... standardni odklon ME ... mediana

* Vrednosti spremenljivke se porazdeljujejo normalno – za ugotavljanje statistično pomembnih razlik med skupinama smo v nadaljevanju uporabili t-test za dva neodvisna vzorca.

** Vrednosti spremenljivke se ne porazdeljujejo normalno – za ugotavljanje statistično pomembnih razlik med skupinama smo v nadaljevanju uporabili Mann-Whitneyjev U-test za dva neodvisna vzorca.

Pri spremenljivkah, kjer porazdelitev rezultatov pomembno odstopa od normalne porazdelitve, smo razlike med skupinama učencev, ki obiskujejo enojezično in dvojezično OŠ, testirali z Mann-Whitneyjevim U-testom.

Rezultati naše raziskave so pokazali eno statistično pomembno razliko med raziskovanima skupinama, in sicer pri spremenljivki kompetentnost za glasno branje, ki spada v sklop motivacije za branje. Boljši rezultat so dosegli učenci iz enojezične osnovne šole. Primerjava povprečnih rezultatov posameznih spremenljivk pa je še bolje osvetlila razlike med učenci s slovenščino kot prvim jezikom iz eno- in dvojezične osnovne šole. Boljše rezultate so v povprečju dosegli učenci iz enojezične osnovne šole, in sicer pri treh spremenljivkah: pri kakovosti glasnega branja, razumevanju prebranega ter pri motivaciji za branje. Pri hitrosti tihega branja so boljše povprečne rezultate dosegli učenci iz dvojezične osnovne šole, pri fonološkem zavedanju pa so povprečni rezultati med skupinama skoraj izenačeni; nekoliko boljše rezultate so pri skupnem seštevku nalog fonološkega zavedanja dosegli učenci dvojezične osnovne šole. **Boljše rezultate učencev iz enojezične osnovne šole lahko pojasnimo z večjim ob-**

segom ur pri slovenščini kot prvem jeziku na enojezičnih osnovnih šolah, kjer imajo učenci za dosego ciljev in standardov znanja ter tudi za razvoj temeljnih veščin opismenjevanja (in s tem tudi bralnih zmožnosti) na razpolago več ur pouka slovenščine kakor učenci na dvojezičnih osnovnih šolah. Razlike med skupinama pa verjetno izhajajo tudi iz individualnih razlik med učenci (različnega predznanja, različne motiviranosti za branje, različnih izkušenj z bralnim gradivom, različno količino časa, ki ga porabijo za branje ipd.), ki pa jih v naši raziskavi nismo preverjali. Na bralne dosežke vpliva tudi odnos učencev do branja. Rezultati raziskave bralne pismenosti PIRLS (2001, 2006 in 2011) kažejo, da dosegajo četrtošolci, ki imajo pozitiven odnos do branja, v primerjavi z mednarodnimi povprečnimi rezultati višje bralne dosežke. Skupina učencev enojezične osnovne šole iz naše raziskave dosega višje povprečne dosežke pri sklopu nalog iz motivacije za branje, kar se lahko povezuje z njihovimi boljšimi povprečnimi rezultati v naši raziskavi.

Nazadnje pa nas je zanimalo tudi, kakšne so razlike v stopnji razvitosti bralnih zmožnosti med učenci dvojezične

► PREGLEDNICA 8: Testiranje homogenosti varianc in t-test za spremenljivke apliciranih preizkušenj, ki se porazdeljujejo normalno glede na prvi jezik učenca na dvojezični OŠ

Sklop nalog	Spremenljivka		Levenov test		t-test		
			homogenosti variance				
			F	p	t	df	p (2-tailed)
Tiho branje	TB_hitrost	Privzeti enaki varianci	2,926	0,102	2,776	21	0,011
		Privzeti različni varianci			3,333	20,998	0,003
Kakovost glasnega branja	GB_hitrost	Privzeti enaki varianci	0,337	0,568	3,903	21	0,001
		Privzeti različni varianci			4,197	17,588	0,001
	GB_št_napak	Privzeti enaki varianci	0,040	0,844	-1,617	21	0,121
		Privzeti različni varianci			-1,572	13,337	0,139
Motivacija za branje	Mot_interes	Privzeti enaki varianci	0,590	0,451	1,601	21	0,124
		Privzeti različni varianci			1,739	18,053	0,099
	Mot_težavnost	Privzeti enaki varianci	0,004	0,949	-1,479	21	0,154
		Privzeti različni varianci			-1,424	12,967	0,178
	Mot_branje	Privzeti enaki varianci	1,167	0,292	-0,443	21	0,662
		Privzeti različni varianci			-0,400	10,993	0,697
Razumevanje prebranega	BT_hitrost_razum_št_vseh	Privzeti enaki varianci	0,509	0,484	3,162	21	0,005
		Privzeti različni varianci			3,410	17,712	0,003
	BT_hitrost_razum_št_pravilnih	Privzeti enaki varianci	0,875	0,360	2,787	21	0,011
		Privzeti različni varianci			2,951	16,889	0,009
	BT_stopnja_razum_št_vseh	Privzeti enaki varianci	0,664	0,424	3,205	21	0,004
		Privzeti različni varianci			3,477	17,984	0,003
	BT_stopnja_razum_št_pravilnih	Privzeti enaki varianci	3,921	0,061	2,576	21	0,018
		Privzeti različni varianci			3,155	20,871	0,005

► PREGLEDNICA 9: Rezultati Mann-Whitneyjevega U-testa glede na prvi jezik učenca na dvojezični OŠ

Sklopi nalog	Spremenljivka	Mann-Whitneyjev U-test	Asymp. p (2-tailed)
Kakovost glasnega branja	GB_ritem	34,000	0,019
	GB_pomoč	46,000	0,303
	GB_natančnost	35,500	0,113
	GB_izraznost	39,000	0,140
Fonološko zavedanje	FZ_sl_analiza	49,000	0,224
	FZ_sl_sinteza	48,000	0,373
	FZ_odstr_glasov	56,000	0,779
	FZ_odstr_zlogov	38,500	0,131
	FZ_seštevek	46,500	0,375
Razumevanje prebranega	OSBZ_razum	19,500	0,007
Motivacija za branje	Mot_primerjava	47,500	0,407

osnovne šole, katerih prvi jezik je slovenščina ali madžarščina (Preglednica 7).

Statistično pomembnost razlik med skupinama učencev iz dvojezične OŠ, katerih prvi jezik je slovenščina in katerih prvi jezik je madžarščina, smo preverjali s t-testom za neodvisne vzorce.

Pri spremenljivkah, pri katerih porazdelitev pomembno odstopa od normalne porazdelitve, smo razlike med skupinama učencev s slovenščino in madžarščino kot prvim jezikom testirali z Mann-Whitneyjevim U-testom.

Na vseh raziskovanih področjih so boljše povprečne rezultate dosegli v skupini otrok, katerih prvi jezik je slovenščina. Pri osmih spremenljivkah pa so rezultati pokazali na statistično pomembne razlike med skupinama, in sicer pri spremenljivkah hitrost tihega branja (besed/minuto), hitrost glasnega branja (besed/minuto), razumevanje prebranega, hitrost razumevanja (število vseh rešenih nalog), hitrost razumevanja (število pravilno rešenih nalog), stopnja razumevanja (število vseh rešenih nalog), stopnja razumevanja (število pravilno rešenih nalog) in ritem branja. Boljše rezultate učencev s slovenščino kot prvim jezikom lahko pojasnimo z različnima učnima načrtoma pri slovenščini, saj učenci, katerih prvi jezik je madžarščina, do 3. razreda delajo po učnem načrtu za slovenščino kot drugi jezik. V prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju obstajata namreč za pouk slovenščine dva različna učna načrta, in sicer učni načrt za slovenščino kot prvi jezik (po katerem delajo učenci s slovenščino kot prvim jezikom) ter učni načrt za slovenščino kot drugi jezik (po katerem delajo učenci z madžarščino kot prvim jezikom) (Izvedbena navodila, 2016). Boljše rezultate učencev dvojezične osnovne šole s slovenščino kot prvim jezikom lahko pripišemo tudi nekaterim razlikam v standardih znanja, saj se pri slovenščini kot drugem jeziku nekateri minimalni standardi znanja razlikujejo od tistih pri slovenščini kot prvem jeziku (Učni načrt za slovenščino, 2018). Pri interpretaciji rezultatov pa moramo upoštevati tudi dejstvo, da so učenci, katerih prvi jezik je madžarščina, v naši

raziskavi reševali preizkuse v njihovem drugem jeziku ali jeziku okolja – torej v šibkejšem jeziku, ki ga ne obvladajo tako dobro kot madžarščino, ki je njihov materni jezik. Ti učenci dosegajo povsem drugačne rezultate na nacionalnem preverjanju znanja pri madžarščini, ki poteka v 6. in 9. razredu osnovne šole. Njihovi dosežki so pri madžarščini v 6. razredu v zadnjih štirih letih nad državnim povprečjem (Nacionalno preverjanje znanja, 2013–2017). Pri interpretaciji rezultatov učencev z madžarščino kot prvim jezikom pa moramo upoštevati tudi tiste razlike med slovenskim in madžarskim jezikom, ki povzročajo učencem z madžarščino kot prvim jezikom težave pri opismenjevanju v slovenskem jeziku. To so predvsem razlike v fonološki strukturi obeh jezikov, madžarski jezik je namreč črkovno obsežnejši od slovenskega. Vsak glas vsebuje svoj simbol, kar povzroča učencem s fonološkimi primanjkljaji težave pri razlikovanju in zapomnitvi simbolov za podobne glasove. Učenci z madžarščino kot prvim jezikom so tako postavljeni pred izziv, saj morajo poleg maternega jezika usvojiti tudi slovenščino, ki je njihov drugi jezik ali jezik okolja in se od njihovega maternega jezika precej razlikuje.

SKLEP

Ugotovili smo, da se bralne zmožnosti enojezičnih učencev razlikujejo od bralnih zmožnosti dvojezičnih učencev, do razlik v bralnih zmožnostih pa prihaja tudi med učenci s slovenščino ali madžarščino kot prvim jezikom znotraj dvojezične osnovne šole. Boljše rezultate so dosegli učenci enojezične osnovne šole in učenci s slovenščino kot prvim jezikom, razlike so bile statistično pomembne na področju kazalnikov glasnega branja in motivacije za glasno branje. Rezultati učencev z madžarščino kot prvim jezikom pa so bili statistično pomembno slabši tudi pri hitrosti tihega branja in bralnem razumevanju.

Rezultati naše raziskave so pokazali, da je primerjava ter določitev profila bralnih zmožnosti eno- in dvojezičnih učencev na začetku 4. razreda smiselna in potrebna, ker se učenci

v drugem vzgojno-izobraževalnem obdobju pri slovenščini (za razliko od madžarščine, ki poteka na dveh ravneh: madžarščina kot prvi jezik in madžarščina kot drugi jezik) v vseh treh vzgojno-izobraževalnih obdobjih) združijo v eno skupino (slovenščino kot prvi jezik) (Izvedbena navodila, 2016) in je pomembno, da

učitelji poznajo njihovo izhodiščno stanje. To je tudi eden izmed razlogov, zakaj je treba nameniti posebno pozornost bralni zmožnosti učencev, saj ocenjevalna shema bralnih zmožnosti ter bralni test učiteljem med drugim »dajeta povratno informacijo, kako in koliko njihovi učenci dosegaajo z učnim načrtom zastavljene cilje bralnega pouka« (Pečjak idr., 2012).

VIRI IN LITERATURA

- Bernjak, E. (2004). *Slovenščina in madžarščina v stiku*. Sociolingvistične in kontrastivne študije. Zora.
- Bešter Turk, M., Križaj Ortar, M., Končina, M., Bavdek, M., Poznanovič, M., Ambrož, D. idr. (2004). *Na pragu besedila 1*. Učbenik za slovenski jezik v 1. letniku gimnazij, strokovnih in tehniških šol. Založba Rokus.
- Bialystok, E. (2011). Reshaping the mind: The benefits of bilingualism. *Canadian Journal of Experimental Psychology/Revue canadienne de psychologie expérimentale*, 65(4), 229–235.
- Carlson, S. M., Meltzoff, A. N. (2008). Bilingual experience and executive functioning in young children. *Developmental Science*, 11, 282–298.
- Cummins, J. (1984). *Bilingualism and Special Education: Issues in Assessment and Pedagogy* (Vol. 6). Taylor & Francis Group.
- Eccles, J. S., Wigfield, A., Schiefele, U. (1998). Motivation to succeed. V: N. Eisenberg (ur.), *Handbook of child psychology* (str. 117–195). Wiley.
- Enciklopedija Slovenije: 2. Zvezek: Ce-Ed. (1988). Mladinska knjiga.
- Gidney, C. L. (2005). *Fluency and the English-Language Learner*. https://teacher.scholastic.com/products/fluencyformula/pdfs/Fluency_and_ELLs.pdf
- Grosman, M. (2007). Zakaj je na vseh ravneh šolanja potreben razvojni stopnjam učencev prilagojen pouk bralne pismenosti in stopenjskost pri usvajanju bralne pismenosti. V: J. Vintar (ur.), *Stopenjskost pri usvajanju pismenosti*. Postopen pouk bralne pismenosti na vseh ravneh šolanja: Zbornik bralnega društva Slovenije ob 7. strokovnem posvetovanju (str. 5–11). Ljubljana: Zavor Republike Slovenije za šolstvo.
- Izvedbena navodila za izvajanje programa dvojezične osnovne šole* (2016). http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/pdf/Posodobljena_navodila_Dvojezicna_OS_Prek-murje.pdf
- Knaflič, L. (2010). Pismenost in dvojezičnost. *Sodobna pedagogika*, 61(2), 280–294.
- Kovács, A. M., Mehler, J. (2009). *Cognitive gains in 7-month-old bilingual infants*. <http://www.pnas.org/content/106/16/6556>
- Magajna, L. (1994). *Razvoj bralnih strategij: vloga kognitivnega in fonološkega razvoja ter fonološke strukture jezika*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Nacionalno preverjanje znanja: Letno poročilo o izvedbi v šolskem letu 2016/2017*. (2017). Državni izpitni center. <https://www.ric.si/mma/letno%20poro%20%20ilo%20NPZ%202017/201712131613512/>
- Nečak Lük, A. (1995). *Kétnyelvű oktatás Szlovéniában*. Budapest: Barátság.
- Nečak Lük, A. (2009). Primerjava različnih izobraževalnih modelov v etnično mešanih okoljih: Primerljivost neprimerljivega. V: L. Čok (ur.), *Izobraževanje za dvojezičnost v kontekstu evropskih integracijskih procesov: učinkovitost dvojezičnih modelov izobraževanja v etnično mešanih okoljih Slovenije* (str. 29–37). Koper: Založba Annales.
- Pečjak, S., Magajna, L., Podlesek, A. (2012). *Bralni test*. Priročnik. Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Simonton, D. K. (2008). *Bilingualism and creativity*. <https://www.taylorfrancis.com/books/e/9781135608538>
- Učni načrt. Program osnovna šola. Slovenščina*. (2018). Zavod Republike Slovenije za šolstvo. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_slovenscina.pdf
- Vuleta, S. (2016). *Spodbujanje tekočnosti branja pri enojezičnih in dvojezičnih tretješolcih: vpliv dobre poučevalne prakse in treninga bralne tekočnosti*. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.